

Suomen ja viron PITÄÄ- ja SAADA- verbien käyttö futuurin apuverbeinä varhaisissa raamatunkäännöksissä

DUHA ELSAYED

1 Johdanto

Vanha kirjasuomi otti monessa mallia ruotsista. Vaikka Mikael Agricola modernin kääntäjän tavoin käytti samanaikaisesti erikielisiä ja -ikäisiä lähteitä – ensimmäinen suomenkielinen Uusi testamentti on käännetty kreikan-, latinan-, saksan- ja ruotsinkielisistä lähtöteksteistä (Itkonen-Kaila 1997) – ruotsin vaikutusta pidetään erityisen voimakkaana. Käsitys perustuu paitsi havainnoituihin lingvistisiin yhtäläisyyksiin myös siihen, mitä tiedetään Agricolan kielikompetenssista. Hän nimittäin taisi sekä ruotsia että suomea äidinkielen tai lähes äidinkielen tavoin, mikä osoittaa hänen oppineen molempia jo lapsena (Häkkinen 2015: 31–33). Vaikka Agricola oman ilmoituksensa mukaan otti esikuvakseen tuolloisen pääkaupunkiseudun murteen, hän kuitenkin päätyi kirjoittamaan sellaista suomea, jota ymmärrettiin laajalla alueella. Sata vuotta myöhemmin, vuonna 1642, käännöskomitean työn tuloksena syntyi ensimmäinen suomenkielinen kokoraamattu, Biblia (B), joka jatkoi Agricolan alulle panemaa kirjakielen traditiota mutta myös täsmensi sen käytäntöjä.

Viron kirjakielen alkutaival oli vaiheikkaampi kuin suomen. Raamattua vironnettiin jo 1500-luvulla; seuraavalla vuosiadalla kääntäjiä oli useita. Toisistaan riippumattomat Viron ja Liivinmaan arkkihiippakunnat suosivat oman alueensa murteita, ja 1680-luvulla kielikiista kuumeni kovasanaiseksi. 1600-luvun raamatunvironnokset voidaan helposti jakaa Tallinnan ja Tarton murteella kirjoitettuihin. Kääntäjinä toimineet papit, joista ainakin osa puhui äidinkielenään saksaa, edustivat lisäksi baltiansaksan eri murretaustoja. Ensimmäinen yleisviolaiseksi katsottava käännöstyöryhmä syntyi vasta suuren Pohjan sodan ajettua tarttolaiset papit maanpakoon Tallinnaan. Tämän työryhmän työn tuloksena syntyi ensin Uusi testamentti vuonna 1715. (Paul 1999: 295–406.) Painettu kokoraamattu *Piibli Ramat* (PR) julkaistiin Anton Thor Hellen toimittamana vuonna 1739. Kuten Biblia 1642 myös Piibli Ramat on käännetty erikielisistä lähteistä. Vanhan testamentin kääntämisessä on nojaututtu pitkälti hepreankieliseen alkutekstiin (Paul 1999: 437–440), mutta kääntäjien on arveltu käyttäneen työssä apunaan myös suomennoista (Masing 1999: 96). Saksan kielen vaikutusta kirjaviron kielioppiin on pidetty niin voimakkaana, että siitä on ilmeisiä jälkiä vielä nykykielessäkin (Ross 1995: 28).

Vaikka käännöstyön lähtökohdat olivat erilaiset, varhaisilla raamatunsuomentajilla ja -virontajilla oli yksi yhteinen ongelma: lähtökielten kieliopilliselle futuurille ei ollut kummassakaan kielessä yksiselitteistä ilmaisua. Oli kehitettävä käännösvastineita tarjolla olevista omakielisistä aineksista. Vanhan kirjasuomen futuuriksikin tulkittavia *pitää tekemän* -ilmauksia ovat tutkineet esimerkiksi Osmo Ikola (1949), Merlijn de Smit (2006) ja Duha Elsayed (2017). Ikolan tutkimuskohteena on suomen *pitää*- ja ruotsin *skall*-futuuriin käännösvastavuus, jota verbien käytön samankaltaisuus imperfektissä näyttää edistäneen. Ikola (mts. 204–205) kiinnittää huomiota siihen, että *pitää*-futuuriin semanttiset käyttörajoitukset ovat Bibliassa tiukemmat kuin Agricolan teoksissa. De Smitin vanhojen lainsuomennosten nesessiivirakenteita käsittelevä tutkimus poikkeaa lähtökohdiltaan varhaisemmasta tutkimuksesta, koska siinä sovellettu kontaktikieliopillistumisteoria mahdollistaa naapurikielissä tapahtuvan rinnakkaiskehityksen havainnoinnin asettamatta omaa ja vierasta toistensa vastakohtiksi. Elsayed puolestaan selvittää tutkimuksessaan niitä konstruktiopiirteitä, jotka ovat mahdollistaneet lounaismurteisen, ei-implikatiivisen *pitää*-verbin käytön lähtökielten futuurin apuverbin vastineena Agricolan teoksissa.

Myös vanhan kirjaviron futuuriverbinä esiintyy yleisesti PITÄÄ¹ (*pidama*), mutta sen lisäksi samassa tehtävässä ovat eri kirjoittajilla olleet esimerkiksi *saama*, *hakkama* ja *võtma* (Kilgi 2010: 163; Habicht, Piiraja & Tragel 2014). Julius Mägisten (1936) katsaus *saama*-futuuriin käsittelyyn viron kieliopeissa osoittaa, että sen on jo varhain katsottu kuuluvan tempusjärjestelmään. Mägiste tunnistaa yhteyden saksan *werden*-futuuriin mutta osoittaa myös mahdollisen omaperäisen lähtökohdan murteista ja lähisukukielistä. Vertailua itämerensuomalaisten ja muiden Euroopan kielten futuuri-tyyppien välillä on tehnyt Helle Metslang (1997). Külli Habichtin ja Ilona Tragelin *saama*-verbiä koskevat tutkimukset (Habicht & Tragel 2014; Tragel & Habicht 2017) ovat valaisseet leksikaalisen *saama*-verbin kieliopillistumista futuurin apuverbiksi konstruktiossa *saama* + V_{ma}².

Vanhat kirjakielen sanat ovat käännöskontaktien vuoksi olleet futuuri-ilmausten rikas kokeilukenttä ja siksi luonteva tutkimuskohde. Tämän artikkelin lähtökohtana on se havainto, että vaikka monifunktioniset, muun muassa tempusta, aspektia ja modaalisuutta (lyh. TAM) ilmaisevat PITÄÄ ja SAADA ovat suomen ja viron keskeistä yhteissanastoa, ne ovat vanhoissa kirjakielissä olleet kahden varsin erilaisen futuurimuodosteen aineksina. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miksi juuri nämä verbit valikoituivat futuuritehtävään, määritellä PITÄÄ- ja SAADA-futuuriin suhde toisiinsa ja osoittaa niiden asema maailman kielten futuuriin kategorioinnissa. Tarkastelun teoreettisena kehyksenä ovat konstruktiokielioppi ja kognitiivinen semantiikka ja taustana tieto kontaktikieliopillistumisen mekanismeista.

Aineistoni muodostuu PITÄÄ- tai SAADA-verbin ja MA-infinitiivin muodostamista rakenteista Luukkaan evankeliumin kolmessa eri käännöksessä. Lähtökohtana pidän molempien kielten ensimmäisiä painettuja kokoraamattuja. Jotta tarkasteltavien

1. Kirjoitan suomenkielisen verbin nimen suuraakkosin, kun tarkoitan molempien kielten etymologisesti samaa verbiä.

2. Pääverbin -ma-infinitiivi (esim. *saan tegema/olema*)

futuurityyppien ero tulisi näkyväksi, yhdeksi vironkieliseksi aineslähteeksi on niiden lisäksi tietoisesti valittu sellainen Uuden testamentin vironnos, jonka kirjoittajat ovat suosineet suomessa tuntematonta, SAADA-verbiin perustuvaa futuuria. Tällainen on Tarton murretta edustava Wastne Testament (WT), joka ilmestyi vuonna 1686. Sen käänsivät Etelä-Virossa pastoreina toimineet Andreas ja Adrian Virginius, ja sitä pidetään kielellisesti ansiokkaana. Aineisto on koottu Kotimaisten kielten keskuksen Vanhan kirjasuomen korpusesta ja Eesti Keele Instituutin Eesti piiblitölke ajalooline konkordants -tietokannasta. Lisäksi käytän vertailuaineistona Mikael Agricolan ja Martti Lutherin tekstejä, Kustaa Vaasan Raamattua sekä vuoden 1992 suomennosta.

Artikkeli etenee seuraavasti: Luvussa 2 esittelen verbien leksikaaliseen profiiliin perustuen, mitä tietä PITÄÄ ja SAADA ovat suomessa ja virossa kieliopillistuneet futuuri-tehtäviin. Luvussa 3 puolestaan tarkastelen PITÄÄ- ja SAADA-verbihin pohjautuvien potentiaalisten futuuri-tapausten määrää aineistossani. Luvussa 4 määritän kokoomani tiedon perusteella, mitä futuurityyppejä (modaalinen vs. aspektuaalinen) PITÄÄ- ja *saama*-futuuri edustavat. Luvussa 5 tarkastelen, millaisena *saama*-futuuri toteutuu todellisuudessa vanhassa viron aineistossa. Artikkelin lopussa pohdin vanhojen kirjakielten produktiivisten futuurien elinkaarta (luku 6) ja kokoan tuloksia yhteen (luku 7).

2 PITÄÄ- ja SAADA-verbien kieliopillistumispolut

Nykysuomen ja -viron keskeiset modaaliverbit ovat yleisitämerensuomalaisia, mutta molempien kielten järjestelmissä on myös vain niille ominaisia aineksia ja piirteitä. Suomen modaaliverbeistä nesessiivinen *täytyä* sekä episteemistä mahdollisuutta ilmaisevat *taitaa* ja *saattaa* ovat virossa tuntemattomia. Suomalainen vastine puuttuu puolestaan virossa käytettävältä dynaamisen mahdollisuuden verbiltä *suutma* (*haige ei suuda istuda*³ 'potilas ei pysty istumaan'). Toisaalta yhteisiksi tunnistettavienkin verbien modaaliosassa käytössä on eroja: esimerkiksi *tohtia/tohtima*-verbien kieliopillistumisen aste on erilainen, ja frekventtien SAADA- ja VOIDA-verbien modaalinen käyttö ei ole niin samanlaista kuin päältä katsoen voisi olettaa (Tragel 2007). Suomessa yksipersonaisuus on nesessiivirakenteen keskeinen tuntomerkki,⁴ kun taas viron ainoa yksipersonaisesti käytettävä nesessiiviverbi on *tulema* (*teil tuleb maksta 75 % broneeringu hinnast* 'teidän tulee maksaa 75 % ennakkotilauksen hinnasta'). *Tulla* kuuluu myös suomen keskeisimpiin deonttisen pakon ilmaisimiin.

PITÄÄ ja SAADA ovat molemmissa kielissä frekventtejä ja merkitykseltään laaja-alaisia modaaliverbejä. Kumpikin on polyseeminen, ja kummallakin on äänneasultaan identtinen esimodaalinen vastine. PITÄÄ on vanha omaperäinen sana, jolla on vastineita sukukielissä obinugrilaisissa kielissä myöten. 'Pysyvyys' ja 'muutoksen vastustaminen' näyttävät olevan itämerensuomalaisen, esimodaalisen PITÄÄ-verbien merkityksen

3. Esimerkit, joiden lähdettä ei ole mainittu, olen poiminut internetistä.

4. Vaikka viron *pidama* taipuu persoonissa kuten mikä tahansa verbi, sillä on kaksi erilaista taivutusparadigmaa: nesessiivisellä *pidama*-verbillä on (etelävirolainen) *-i*-imperfekti *pidi* (*me pidime lilli kastma* 'meidän piti kastella kukkia'), kun taas ei-modaalinen *pidama* saa imperfektissä (pohjoisvirolaisen) *-s(i)*-tunnuksen: *pidas* (*pidasime kohvikut* 'pidimme kahvilaa').

ydintä. (SSA s.v. *pitää*.) Vielä nykysuomessakin verbi ilmaisee konkreettisimmillaan 'hallussa, otteessa pitämistä' (*Jaska piti puolet saaliista; avustaja piti sateenvarjoa ministerin pään päällä*). Lisäksi se esiintyy lukuisissa muissa konstruktioissa, joiden merkitys on esimerkiksi 'käyttää' (*pidin samaa takkia viisi vuotta*), 'eristää, estää liikkumasta' (*vene ei pidä vettä*), 'huolehtia jonkin tilan säilymisestä' (*pitää järjestystä*), 'olla jossakin käsityksessä' (*pidin Mikkoa Paavona*) tai 'olla mieltynyt' (*kaikki pitävät suklaasta*). Viron *pidama*-verbin funktiot vastaavat valtaosin suomalaisia: suomessa tuntematon tai väkinäinen on sanakirjamerkityksistä ainoastaan 'olemassa pysyminen' (*lumi jäi pidama* 'lumi jäi pysyväksi'). (Vrt. KS s.v. *pitää*; EKSS s.v. *pidama*; vrt. myös Elsayed 2017: 16–17.)

Suomalais-permiläistä perua olevan SAADA-verbin vanhin leksikaalinen merkitys on 'tulla, saapua, saavuttaa' (SSA s.v. *saada*). Tästä merkityksestä on vain vähän jälkiä nykysuomessa (kuitenkin esim. arkaainen *syksy saa*). Esimodaalinen SAADA on molemmissa kielissä 'haltuun, omistukseen tuleminen' transitiviverbi (*laps sai emalt kommi* 'lapsi sai äidiltä karkkia'). Virossa SAADA-verbin käyttö on monipuolisempaa kuin suomessa, koska 'joksikin tuleminen' merkityksestä avautuu kehityslinjoja uudensuomen konstruktioiden *Eesti keele seletav sõnaraamat* (EKSS) antaa verбилle 'muuttumisen', 'muotoutumisen' ja 'kehittymisen' merkitykset: *maja oli tulekahjus tuhaks saanud* 'talo oli tulipalossa muuttunut tuhaksi'; *soost saab põllumaa* 'suosta tulee peltoa'. Verbi ilmaisee sekä konkreettista että kuvaannollista 'paikkaan tai tilaan pääsemistä' (*laev sai sadamasse* 'laiva pääsi satamaan') ja esiintyy lukuisien vakiintuneiden idiomien osana (*Mari sai noorelt sepale mehele* 'Mari meni nuorena sepän kanssa naimisiin'). *Saama*-verbin keskeiset leksikaaliset merkitykset nykyvirossa ovat liikkuminen (*saime kohale* 'pääsimme perille'), haltuun tuleminen (*ta sai taanlastelt programmi* 'hän sai tanskalaisilta ohjelman') ja muuttuminen (*ma saan terveks* 'tulen terveeksi') (Habicht & Tragel 2014: 839–841). Edellä esitellyistä esimodaalisista SAADA-konstruktiosta käytän tässä artikkelissa lyhyden vuoksi nimityksiä COME, GET ja BECOME. Niistä nykysuomessa toteutuu vain GET.

Kieliopillisissa TAM-konstruktioiden, infinitiiviin liittyneinä, viron ja suomen PITÄÄ ja SAADA toimivat samoissa tehtävissä. Niillä on kuitenkin muodon ja merkityksen puolesta myös käännösvastineistaan eriytynyttä käyttöä.

PITÄÄ on molemmissa kielissä pakon ja välttämättömyyden verbi, mutta se on suomessa ja virossa päätynyt persoonakongruenssin suhteen eri kannalle (*minun olisi pitänyt pelata kaikki pelit; ma oleksin siiski pidanud nendega liituma* 'minun olisi kuitenkin pitänyt liittyä heidän joukkoonsa'). Geneerisessä käytössä ero tasoittuu: *Mihin sote-uudistuksen jälkeen pitää mennä, jos sairastuu? sinna minema peab, minemata jätta ei saa* 'sinne pitää mennä, ei voi jättää menemättä'. Rakente-erosta huolimatta PITÄÄ-verbin käyttöfunktioissa on suomen ja viron välillä enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja.

PITÄÄ on implikatiivisuutensa suhteen kaksitulkintainen: imperfektimuotoisessa konstruktioiden esiintyvän infinitiivin ilmaisema toiminta voidaan nähdä joko toteutuneena tai toteutumiseltaan avoimena. Suomessa ero on murteidenvälinen: lounainen ja hämäläinen *pitää* edustaa verbin ei-implikatiivista kantaa, kun taas itä- ja pohjalaismurteissa *pitää* saa usein implikatiivisen tulkinnan (Laitinen 1992: 215, kartta 14).

Vanhassa kirjasuomessa monet lounaiset murrepiirteet korostuivat. Näin kävi myös *pitää*-verbin tapauksessa: ruotsin *skall*-futuurin suomentamiseen tarvittiin sellaisia konstruktiopiirteitä, joita juuri lounainen nesessiivirakenne edustaa (Elsayed 2017: 180–184). Futuuriksi kehittymisen kannalta keskeistä oli läntisen, ei-implikatiivisen nesessiivikonstruktion merkitykseen sisältyvä ajallinen etäisyys velvoituksen asettamisen ja infinitiivillä ilmaistun toiminnan välillä. Kirjasuomen *pitää* on siten tyypillisesti Kalevi Wiikin (1975) tarkoittama futuuriverbi (ks. myös Laitinen 1992: 213), jonka jatkokieliopillistuminen tempustehtäviin oli vanhan kirjasuomen käännöskontaktin paineessa ja uskonnollisen kielen diskurssissa odotuksenmukaista kehitystä.

Nykyviron imperfektimuotoinen *pidi* on omaksunut erityistehtäviä, joita Mati Erelt (2001: 8–9) kutsuu postmodaaliksi. Sillä ilmaistaan toteutumattomia aikomuksia (*ma pidin täna linna minema, aga mötlesin ümber* 'minun piti tänään mennä kaupunkiin, mutta tulin toisiin ajatuksiin'), viime hetkellä välttämistä (*ta pidi üllatusest pikali kukkuma* 'hän hämmästyi niin, että oli kaatua') ja tiedon alkuperää (*Juta pidi haige olema* 'Juta kuuluu olevan kipeä'). Aivan vastaavia imperfektimuotoisen *pitää*-verbin jatkokehityslinjoja tavataan suomen murteissa (Ikola 1960: 273–298; Laitinen 1992: 220–221). Toteutumattomat aikomukset ja propinkvatiivinen 'läheltä piti' -merkitys perustuvat ei-implikatiivisen PITÄÄ-verbin herättelemiin pragmaattisiin implikatuureihin: kuulijan tieto maailmasta (infinitiivillä ilmaistu toiminta ei ole toteutunut) osoittaa kuulijalle, että voimassa oleva velvoite on yksi tapahtuma, infinitiivin ilmaisema toiminta toinen ja että edellinen ei ole jälkimmäisen riittävä ehto (ks. L. Karttunen 1971).

Verbillä on molemmissa kielissä myös implikatiivista käyttöä, mikä tarkoittaa sitä, että infinitiivin ilmaisemaa toimintaa pidetään oletusarvoisesti toteutuneena. Implikatiivisen PITÄÄ-verbin tapaa esimerkiksi päivittelyistä: *Että pitikin sattua! Pidiid sa ka nii halvasti ütlemal!* 'Pitipä sinunkin sanoa niin pahasti!' (viron esimerkki EKSS:n).

Episteeminen totuusarviointi ja evidentialinen päättely kuuluvat PITÄÄ-verbin funktioihin sekä suomessa että virossa (*ei siinä enää pitäisi olla mitään korjaamista; see uudis peaks talle hästi mõjuma* 'sillä tiedolla on häneen varmaan hyvä vaikutus'). Suomessa toisen käden tieto on ei-implikatiivisesti käytetyn imperfekti- tai konditionaali-muotoisen pitää-verbin sitkeä konnotaatio (*hänen piti/pitäisi tulla ensi torstaina*), kun taas virossa kuulopuheen merkitys toteutuu myös preesensissä (esimerkit EKSS:n): *läheduses peab üksik talu olema* 'lähistöllä pitäisi olla / kuuleman mukaan on yksinäinen maatala'. Suomessa tuntematonta on myös PITÄÄ-verbin käyttö kysymyksissä toisen käden tietoa tai puhujan heikkoa sitoutumista merkitsemässä (*Mis tal viga peaks olema?* 'Mikä häntä vaivaa?') sekä sananparsissa (*ussimaarjapäeval pidavat ussid urgu pugema* 'käärmeenmarianpäivänä käärmeet vetäytyvät pesään'). Tiedon alkuperän merkitseminen on virossa ylipäätään laajempaa kuin suomessa (esim. Erelt 2002).

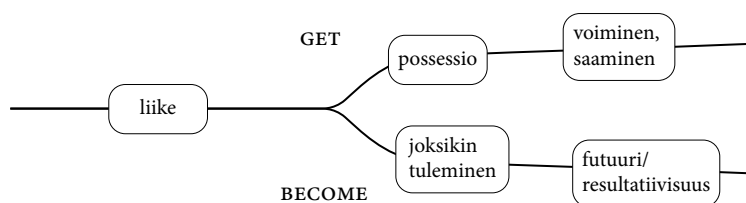
Modaalinen SAADA on suomessa deonttisen luvan tai kiellon verbi: *löytaja saa pitää; hoitajamitoitukseen ei saa koskea*. Virossa sen perusmerkitys on toimijan ominaisuuksista tai ulkoisista olosuhteista johtuva mahdollisuus tai välttämättömyys:⁵ *proo-*

5. Kummallekin luonnehdinnalle on löydettävissä vastaesimerkkejä. Käytännön kokemus kuitenkin osoittaa, että SAADA-verbin idiomaattinen käyttö kohdekielellä on sekä suomalaisille että virolaisille kielenoppijoille vaikeaa.

viti, kes saab kauem vee all olla 'kokeiltiin, kuka pystyy olemaan kauemmin veden alla', *seda tegu ei saanud ema eest varjata* 'sitä tekoa ei voinut salata äidiltä'. Sen sijoitus modaalisella asteikolla on viitteellinen: molemmissa kielissä SAADA voi saada myös tilanteesta johtuvan välttämättömyystulkinnan (esimerkit KS:n ja EKSS:n): *tästä saad süütää itseäsi*; *vanamees sai sased võrke mitu päeva harutada* 'vanha mies joutui monta päivää selvittämään sotkuisia verkkoja'.

Virossa SAADA-verbiä käytetään myös merkitykseltään passiivisessa konstruktiossa, jossa patientti on subjektina ja agentti merkitään ablatiivilla tai adpositiorakenteella: *sain mesilaselt nõelata* 'mehiläinen pisti minua', *ma sain tema käest söimata* 'jouduin hänen arvostelunsa kohteeksi'. (Erelt, Kasik, Metslang, Rajandi, Ross, Saari, Tael & Vare 1993: 247.) Sijapredikaattina oleva paikallissijan päätte voi määrittää kantanaan olevan nominin aseman lauseessa myös muulla tavalla, esimerkiksi täsmentäen, mihin subjektin referentin osaan toiminta tarkalleen ottaen kohdistuu: *ta sai jalast haavata* 'hän sai haavan jalkaansa'. Nämä ovat suomessa tuntemattomia konstruktioita ja heijastelevat kielten infinitiivin erilaista roolia. Suomessa samassa asemassa voi infinitiivin sijasta esiintyä toimintaa kuvaava deverbaalinen substantiivi: *sain Mehiläiselt lähetteen valohoitoon*; *sain pomolta haukut*.

Viron kieliopillinen SAADA näyttää olevan kahden erilaisen konstruktion, GET- ja BECOME-konstruktioiden, jatkaja. Edellinen on muotoa *saama* + V_{da} , jälkimmäinen muotoa *saama* + V_{ma} (Tragel & Habicht 2017: 29). BECOME-polun myöhempiä etappeja ovat resultatiivisuus ja futuuri. Suomen kielen näkökulmasta *saama*-verbin haarautuva kieliopillistumispolku vaikuttaa uskottavalta, koska se ilmentää käytännössä havaittavaa erilliskehitystä: 'joksikin tulemisen' merkitystä ilmaistaan suomessa toisin keinoin, useimmiten verbillä *tulla* (Jokela & Nummila 2015). Kuviossa 1 esitetyn kieliopillistumispolun ylempi haara (GET) on suomelle ja virolle yhteinen, kun taas alempi (BECOME) näyttää toteutuneen virossa muttei suomessa.

Kuvio 1.
Itämerensuomalaisen SAADA-verbin kieliopillistumispolku (yksinkertaistettu lähteistä Metslang 1997: 229 ja Tragel & Habicht 2017: 29)

Semanttisesti 'joksikin tulemisen' *saama* (kieliopillistumispolun alempi, BECOME-haara kuviossa 1) on kehittynyt toisaalta resultatiivisuuden (*saama* + V_{tud}), toisaalta futuurin (*saama* + V_{ma}) funktioon. Resultatiivinen konstruktio (rakenne *saama* + V_{tud}) voi saada subjektikseen yhtä lailla agentin kuin patientin: *loodan, et sain aidatud* 'toivon, että pystyin olemaan avuksi'; *maailmarekord sai löödud* 'maailmanennätys tuli

rikotuksi.⁶ Partisiipin ilmaisema toiminta on loppuun suoritettavaa tai suoritettua. Partisiippi näyttää kivettyneen passiiviin, mutta vanhoissa teksteissä esiintyy myös ilmauksen aktiivinen variantti: *kiüll ma saan seks ajaks söönud* 'siihen mennessä olen kyllä jo syönyt'. Se on ilmeisesti vanhaa perua myös puhutussa kielessä. (Tragel & Habicht 2017: 31.) Verbillä on MA-infinitiivin yhteydessä hahmottumassa myös epis-teemistä käyttöä: *nad ei saa tagasi pöörama* 'he tuskin kääntyvät takaisin' (mas. 36).

Vaikka SAADA ei suomessa ole tilanmuutoksen verbi ja vaikka viroon *saama* tässä suhteessa muistuttaa saksan *werden*-apuverbiä, konstruktioita ei voida suoralta kädeltä pitää kopiona saksasta. Samanlaista käyttöä *soaha*-verbillä on myös itämerensuomen itäisessä osassa: *rahkehes sai briha* 'nuorimies tuli täysikasvuiseksi' (KKV s.v. *soaha*).

Viron *saama* esiintyy kolmenlaisissa BECOME-konstruktioissa: Näkökulmasta riip-puen joko tilanmuutoksen lähtökohta tai sen päämäärä on merkittävä paikallissijalla, esimerkiksi *poisist saab õpetaja* 'pojasta tulee opettaja' tai *poiss saab vihaseks* 'poika tulee vihaiseksi'. Näiden lisäksi paikallissijaton tyyppi *kaste saab soolane* 'kastikkeesta tulee suolaista' on produktiivinen. Vastaavalla tavalla käyttäytyy tilanmuutosverbinä suomen *tulla*, paitsi että kolmatta tyyppiä (*kastike tuli suolaista/suolainen*) tapaa nyky-kielessä harvoin ja silloinkin vain imperfektissä. (Jokela & Nummila 2015: 82–83.) Ela-tiivilla merkitty BECOME-konstruktio on vanhimmassa kirjasuomessa (mts. 92–93) ja kirjavirossa (Habicht & Tragel 2014: 838) kokonaan tuntematon.

Saksan *werden*-verbillä tilanmuutos on osa leksikaalista merkitystä, eikä muutos-konstruktioissa lähtö- tai päätepisteen merkitseminen morfologisin keinoin ole tar-peen (vrt. *er ist Lehrer / er wird Lehrer*).⁷ Liikkeen merkitys, jostakin tilasta lähtemi-nen ja toiseen tuleminen, on koodattu *werden*-verbiin, kun taas SAADA tavallisesti vaatii sen merkittäväksi adverbialina toteutuvaan verbin seuralaiseen eli satelliittiin (vrt. Talmy 2000: 25–27). Edellä mainitut resultatiiviset *saama* + *V_{tud}*-konstruktioit rin-nastunevat kolmanteen, paikallissijattomaan tyyppiin. Myös *werden*-futuurin on ehdo-tettu syntyneen eroosion kautta partisiippirakenteesta (*ich werde schreibend*). Nykyisin ajatellaan, että tätä kehitystä on edistänyt esimerkiksi *beginnen*- tai *sollen*-verbin ana-logia. (Hilpert 2008a: 138.) Paitsi että suomessa ja virossa BECOME-merkitystä ilmais-taan pääsääntöisesti eri verbein,⁸ virossa produktiivisessa käytössä on myös rektioltaan *werden*-tyyppinen, paikallissijaton konstruktiovariantti.

Molempia tarkasteltavia verbejä voidaan nykykielessä pitää modaalisina. Silti vain PITÄÄ-verbin futuurikäyttö on modaalista alkuperää. Kirjaviron *saama*-futuuri on ke-hittynyt ainoastaan virossa toteutuneesta kieliopillistumispolun BECOME-haarasta, kun taas modaalinen, 'kyvyn' tai 'luvan' SAADA on sekä virossa että suomessa jatketta po-lun GET-haaralle. Tässä käsiteltävät futuurin muodostimet eivät ole kieliopillistuneet tehtäviinsä yksittäisinä verbeinä vaan osana niitä konstruktioita, joihin ne ovat histo-riansa aikana osallistuneet (vrt. Heine 1993: 30). Ero täydennyksenä olevan infinitiivin muodossa konkreettistää eron.

6. Suomen *sain työn tehtyä/tehdyksi* ilmaisee yhtä lailla resultatiivisuutta. Siihen lienee tultu pos-session polkua pitkin (vrt. *sain ankkurin veneeseen*).

7. Ruotsin *bli* muistuttaa tässä suhteessa saksan *werden*-verbiä: *han blir nyhetschef*.

8. TULLA voi myös virossa olla tilanmuutoksen verbi: *pettus tuli avalikuks* 'petos tuli julki' (EKSS).

Seuraavassa luvussa tarkastelen PITÄÄ- ja SAADA-verbien futuurikäyttöä vanhoissa raamatunkäännöksissä.

3 PITÄÄ- ja saama-futuurit kolmessa raamatunkäännöksessä

Taulukko 1 ilmentää suomen ja viron PITÄÄ- ja viron *saama*-apuverbien ja MA-infinitiivin muodostamien konstruktioiden esiintymistä vuoden 1642 Bibliassa (B), vuoden 1686 Wastne Testamentissa (WT) ja vuoden 1739 Piibli Ramatissa (PR). Koska mahdolliset futuurit löytyvät niiden rakenteiden joukosta, joihin kuuluu MA-infinitiivi, tässä artikkelissa tarkastelun ulkopuolelle jäävät sellaiset SAADA-konstruktiot, joissa infiniittisenä osana on A-infinitiivi (viron DA-infinitiivi) tai viron NUD/TUD-partisiippi (WT:ssa translatiivimuotoisena kirjoitusasussa TUS) – toisin sanoen kieliopillistumispolun GET-haaran modaaliset ja BECOME-haaran resultatiiviset konstruktiot. MA-infinitiivin verbitäydennykseen saavia PITÄÄ- ja SAADA-verbejä on Biblian, Wastne Testamentin ja Piibli Ramatin Luukkaan evankeliumeissa taulukon osoittama määrä. Yleistys ei päde toiseen suuntaan: kaikkien taulukon MA-infinitiivillisten konstruktioiden ei voi katsoa edustavan futuuria. PITÄÄ oli nimittäin molemmissa kielissä samaan aikaan yleinen ja monenlaisiin tilanteisiin sopiva velvoituksen ilmaisin. TAM-merkitykset ovat tyypillisesti sekoittuneet toisiinsa.

Taulukko 1.

MA-infinitiivin täydennykseen saavien PITÄÄ- ja SAADA-verbien määrä Biblian, Wastne Testamentin ja Piibli Ramatin Luukkaan evankeliumissa.

	B	WT	PR
PITÄÄ	121	82	285
SAADA	0	195	1

Yleisenä havaintona voidaan sanoa, että potentiaalisia PITÄÄ- tai *saama*-futuuri-konstruktioita on eniten Piibli Ramatissa ja vähiten Bibliassa. Wastne Testamentissa futuureista suurin osa perustuu *saama*-verbiin. Tyyppi on luvussa 2 esitetystä syystä suomen kielessä kokonaan vieras, ja Piibli Ramat näyttää sen tietoisesti hylänneen.

Kaikissa tutkittavissa teksteissä PITÄÄ-verbiä käytetään samalla tavalla käytännöllisten tai deonttisten määräysten ilmaisemiseen (esim. 1).⁹

- (1) sinus HERras Jumalatas pitä sinun cumartaman (Luuk. 4:8, B)
Sinna peät sedda Issandat omma Jummalat kummardama (WT)
Sinna pead Issandat omma Jummalat kummardama (PR)

9. Tämän luvun esimerkit ovat ikäjärjestyksessä vanhimmasta nuorimpaan (B, WT ja PR); tarkka viite on ilmoitettu Biblian kohdalla.

Myös voimakkaat, jumalalliset, kokonaista asiaintilaa koskevat määräykset merkitään kaikissa kolmessa tekstissä PITÄÄ-verbillä, ja niihin sisältyy valta-asetelmasta nouseva positiivinen toteutumisenuste (esim. 2):

- (2) sinulla pitä walda kymmenen Caupungin päällä oleman (Luuk. 19:17, B)
sis peäb sul Woimus ollema kümme Lihna ülle (WT)
sepärrast peab sulle kümne liina ülle melewald ollema (PR)

Direktiiveissä Biblia suosii PITÄÄ-verbillisen lauseen sijaan imperatiivilauseetta (esim. 3). Futuurikäytöksäkään PITÄÄ ei täysin vapaudu nesessiivisistä merkityksestään. Se näyttääkin Bibliassa puuttuvan sellaisista asemista, joissa infinitiivin ilmaisevaa toimintaa ei ohjaile minkäänlainen pakko vaan kyse on puhujan omasta intentiosta (esim. 4).

- (3) älä sano väärä todistusta (Luuk. 18:20, B)
Sinna ei peä: kawwalat Tunnistustandma (WT)
Siina ei pea mitte wallet tunnistama. (PR)
- (4) Zachee / astu nopiast alas: sillä *minä tulen tänäpäsin sinun huoneses.* (Luuk. 19:5, B)
Zacheus / astu ussinast maha: Sest *minna peä tähmbä sinno Kotta jähmä.* (WT)
Sakkeus, tulle ussinaste mahha, sest *tänna pean ma sinno kotta jäma.* (PR)

Piibli Ramatissa PITÄÄ-konstruktioita käytetään toisinaan toisen käden tiedon merkkinä konteksteissa, joissa Biblia ei sisällä mitään TAM-ainesta. Kysymyksissä (kuten esim. 5) kielten välinen ero on säilynyt nykypäiviin asti. Wastne Testamentissa viiron kielestä sittemmin kadonnut potentiaali (esimerkin *olnes*) esiintyy usein kysymyslauseissa, ja se vastaa tällöin usein saksan konjunktiivia. Sen käytöllä ehkä tavoiteltiin kansankielisyyden vaikutelmaa. (Reila 2009.)

- (5) Nijn hän cudzui yhden palwelioistans ja kysyi / *mikä se on?* (Luuk. 15:26, B)
Nink temmä kutz ütte neist Sullasist henne mannu / nink küsse / *mes se olnes.* (WT)
Ja temma kutsus ühhe neist sullasist ennese jure ja kulas, *mis se peaks ollema.* (PR)

Saama + V_{ma} erottaa Wastne Testamentin verrokkiteksteistään. Sen Luukkaan evankeliumissa on 195 MA-infinitiivin komplementikseen saavaa *saama*-verbiä, ja jos otetaan huomioon, että yhtä ilmipantua apuverbiä kohti voi rakenteessa olla enemmän kuin yksi infinitiivi, ja laskelman perustaksi otetaan infinitiivien määrä, luku nousee 215:een. Noin kolmanneksessa näistä tapauksista Biblian ja Piibli Ramatin edustuksena on PITÄÄ. Toisessa kolmanneksessa Biblia ei sisällä TAM-verbiä ja Piibli Ramatissa esiintyy *pidama*. Kolmanneksessa sekä Biblian että Piibli Ramatin lause on modaaliverbitön. Näistä poikkeavia edustuksia on alun toistakymmentä.

Saama-futuuri on siis huomattavan runsaana esiintyvä ja Wastne Testamentille tyyppillinen ilmaustyyppi, joka käännösratkaisuna on melko johdonmukainen ja ennustettava. PITÄÄ-verbillä on toki Wastne Testamentissa deonttis-futuurista käyttöä (ks. esim. 2), mutta puhtaissa ennustuksissa WT näyttää suosivan verbiä *saama*:

- (6) Siellä pitä oleman itcu ja hammasten kiristys (Luuk. 13:28, B)
 Sähl *sahb ollema* Hundminne nink Hammaste Kärriseminne (WT)
 Seäl peab ollema ulluminne ja hammaste kirristamiñe (PR)

Kolmessa tarkastellussa evankeliumitekstissä esiintyy kaksi yleistä mutta lähtökohdiltaan erilaista kielipiillistä tulevaisuuteen viittaamisen tapaa, PITÄÄ- ja *saama*-futuuri. Jakauman perusteella voidaan päätellä, että niillä ilmaistaan samaa merkitystä ja että käännösratkaisuissa kyse ei ole nyansseista vaan virontajat ovat tehneet periaatteellisen valinnan niiden välillä. Tämän valinnan tytopologiset ulottuvuudet ovat luvun 4 aiheena.

4 Modaalinen versus aspektuaalinen futuuri

PITÄÄ- ja *saama*-futuurien lähtökohta on erilainen. PITÄÄ-futuuri (*Sillä Basuna soi / ja cuollet pitä turmelematoinna ylösouseman* – 1. Kor. 15:52, B) ilmaisee, että jumalallinen velvoitus on voimassa ja että asiasta aiemmin sanottu pysyy ja pätee myös tulevaisuudessa. Määräyksen voimassa pysyminen osoittaa tuloksellisuutta. Tämän tulkinnan syntymiseen on tarvittu niitä esimodaalisen PITÄÄ-verbin merkityksiä, jotka ilmaisevat tilanteen muuttumattomuutta huolimatta sitä muuttamaan pyrkivistä, pre-supponoiduista voimista (esim. KS s.v. *pitää*: 'pitää otteessaan', 'pitää hallussaan', 'estää liikkumasta'; vrt. Huumo 2002: 550–553). Viron *saama*-futuuri (*sest Passun sahb hõllisemä nink Kohlja saha uillestausma hukkaminneittä* – em. jae, WT) puolestaan tähdentää 'tilaan tulemistä'. Esimodaalisista konstruktioista se on 'joksikin tulemisen' (BECOME) jatkaja.

Modaaliverbin läsnäolo lauseessa tekee sen aspektista kerroksellisen: vaikka infinitiivillä ilmaistu toiminta olisi alustaan ja lopustaan rajattua, modaalinaikaisen lauseeseen luoma välttämättömyyden tai mahdollisuuden tila voi olla rajaamaton (Nurminen 2015: 275). *Pitää*-futuurin luoma tila on voimassa velvoituksen oletetusta asettamisesta asti (kysehän on Raamatun kontekstissa käytännössä aina jumalallisesta määräyksestä, oli tämä näkyviin merkittynä tai ei), eli se on alustaan rajattu ja periaatteessa voimassa niin kauan kuin infinitiivin ilmaisema toiminta toteutuu. Infinitiivillä ilmaistu toiminta voi olla yhtä lailla rajattu tapahtuma tai ajassa etenevä prosessi (kuten edellisen esimerkin kuolleista herääminen) kuin rajaamaton asiointi tai relaatio (*Tenepeijuen sinun pite oleman Paradisis minun cansani* – Luuk. 23:43, B).

Ruotsin *skall*-futuurin malli on synnyttänyt ilmauksia, joissa yhdistyvät tulevaisuusviittaus ja toisen käden tiedoksi tulkittava deonttinen määräys. Tuloksena on omaalaatuinen yhdistelmä ennustetta ja tilanteen valtasuhteista nousevaa positiivista implikaattoria. Toteutumisodotus on osa myös ruotsin *ska(l)*-futuuria: se ilmaisee puhujan

luottamusta proposition toteutumiseen. Lauseen *hon ska åka till Berlin i höst* voisi tuskin jatkua **men det blir nog inte av*. (Teleman, Hellberg & Andersson 1999: 319–320.) Toteutumisedotus nousee kuitenkin eri lähteestä: aikomuksesta, johon subjektin referentti on sitoutunut (vrt. esim. *hon tänker åka till Berlin*).

Wastne Testamentin *saama*-futuuri kuuluu leksikaalisen *saama*-verbin kieliopillistumispolun BECOME-haaraan. Sen luoma tila on lopustaan rajattu: ennustus raukeaa, kun proposition kuvaama asiointila tulee voimaan eli kun infinitiivillä ilmaistu, prosessia tai stabiilia tilaa ilmaiseva toiminta käynnistyy (siis ei tule päätökseen: sitä varten on olemassa resultatiivinen konstruktio *saama* + V_{inf}): *kohlja sahwa üllestauma hukkaminnemättä* 'kuolleet nousevat katoamatta', *tähmbä saht sinna minnoga Paradisin ollema* 'vielä tänään olet minun kanssani paratiisissa' (Luuk. 23:43, WT). *Saama*-futuuri on perusteiltaan aspektuaalinen, koska sen rakentama tila on resultatiivinen. Tuloksena on infinitiivillä ilmaistun toiminnan alkaminen. *Saama* + V_{ma} saattaa asiointilan voimaan, minkä jälkeen se jatkuu itseohjautuvasti (vrt. *pääset lepäämään*). Resultatiivisuus saattaa olla syynä siihen, että *saama*-verbiä ei virossa käytetä menneen ajan futuurin ilmaisemiseen (Erelt 2017: 139): nykyhetkellä olemassa oleva tieto asioiden todellisesta laidasta olisi ristiriidassa futuurin ennustusluonteen kanssa. Toisen käden tiedon konnotaatiota *saama*-futuuriin ei sisälly. Sen sijaan *saama* kantaa monissa modaalimerkityksissään muistumaa esimodaalisesta 'onnistumisen' tai 'esteiden voittamisen' merkityksestä (Habicht & Tragel 2014: 831–832). Tavoitteellisuuden vaikutelmaa vahvistaa se, että finaalisuus on konstruktion kuuluvalla MA-infinitiiville tyypillinen piirre (Erelt ym. 1993: 253).

PITÄÄ-futuurin modaalinen ja *saama*-futuurin aspektuaalinen lähde heijastuvat siinä, mikä osa niiden aikaan ankkuroimasta toiminnasta nousee käsitteistyksessä etualalle (vrt. Langacker 2008: 57–60).¹⁰ PITÄÄ-futuuri fokusoi (aiemmin esitetyn) määräyksen kohteena olevan toiminnan kokonaisuutena, jakamatta sitä esimerkiksi alkamiseen, jatkumiseen ja päättymiseen. Jeesuksen sanat saavat tilanteessa vallitsevien valtasuhteiden vuoksi ennustuksen painoarvon. *Saama* + V_{ma} nostaa taustasta esiin infinitiivin ilmaiseman toiminnan alkamisen (tielle kasautuneista esteistä huolimatta). Molemmissa sulkeisiin kirjatuihin konnotaatioissa konkreettistuu se periaate, että kieliopillistuneet ainekset tapaavat muutosten keskellä säilyttää jotain alkuperästään (esim. Hopper 1991: 28–30).

Dahl (2000) käsittelee 'joksikin tulemisen' verbien laajennettua futuurista käyttöä, joka on tyypillistä pohjoiselle "futuuriottomalle"¹¹ kielialueelle. Sen selkein esimerkki on

10. Suomessa viron *saama*-futuuria lähelle tulee kalevalainen ilmaustyyppi *itse loihe lausumahan, sai itse sanelemahan* (KS s. v. *saada*). 'Aloittamisen, ryhtymisen' merkitys nousee näissä tapauksissa kuitenkin aikaviittausta tärkeämmäksi. Myös virossa *saama*-futuuri on rinnastettu alkamisen konstruktioihin (Penjam 2008: 184–185).

11. "Futuuriottomuus" saattaa yhtäältä olla merkki siitä, että kieli hyödyntää lauseen sisältämää aspekti-informaatiota tulevaisuusviittauksissa. Puhehetkellä loppuun suoritettu toiminta on paradoksi: jos toiminta olisi päätöksessä, se ei nykyhetkellä enää jatkuisi. Siksi esimerkiksi venäjän perfektiiivisten verbien preesens saa futuuritulokinnat (Malchukov 2009). Se edustaa aspektuaalista futuuria, jolle on tyypillistä minimalistinen morfologinen merkintä (Bybee, Pagliuca & Perkins 1991: 20–22; Hilpert 2008a: 27). Tätä ajattelua mukailien suomen futuurisessa preesensissäkin voidaan nähdä aspektuaalisen futuurin piirteitä: lauseen *otan hänet vastaan* ilmaisema rajattu toiminta ei tarkkaan ottaen voi tapahtua juuri puhehetkellä.

saksan *werden*-futuuri, mutta myös ruotsin *bli* osoittaa samoja taipumuksia. Laajennetun 'become'-merkityksen kautta syntyneille futuureille on luonteenomaista, että ne eivät itse asiassa sisällä subjektia koskevaa tilanmuutosta: saksan *morgen wird es kalt (sein)* tai ruotsin *det blir kallt imorgon* ei implikoi, ettei nytkin voisi olla kylmää. Ilmaus motivoituu siten, että säätilaa ei tavallaan ole olemassa, ennen kuin se aikanaan aktualisoituu ennustetun kaltaisena. Viron *Milline saab olema jõuluilm?* 'Millainen sää on jouluna?' on tulkittava samoin.¹² Tulevaa tilannetta ei siinäkään verrata puhehetkiseen.

Viron sanakirjan (EKSS) *saama*-artikkelin 11 futuuriesimerkkiä (otsikolla *esineb tulevikku väljendavates liitvormides*) osoittavat, että lauseen propositionaalinen sisältö voi edustaa joko muutosta tai stabiilia asiointilaa. Kun lauseen semantiikkaan sisältyy tilanmuutos (*ema saaks seda kuuldes pahandama* 'äiti tulisi surulliseksi tämän kuullessaan'), ilmaus on jo itsessään futuurinen *saama*-muutosverbin perfektiivisyyden perusteella. *Saama* vahvistaa tapahtuman aikasuhteet, mutta toisaalta tässä tapauksessa myös kiinnittää sen odotettavissa olevaan reaali maailmaan, josta paljas konditionaalimerkintä voisi etäyttää sen puhujan mielessä visioiduksi ('jos äiti kuulisi, hän tulisi surulliseksi'). Stabiilia tilaa ilmaisevan infinitiivin lauseissa (*saame talle alati tänumeeli mõtlema* 'tulemme aina ajattelemaan häntä kiitollisin mielin') futuuritulkinta saattaa nousta juuri Dahlin osoittamasta lähteestä, 'joksikin tulemisen' laajennetusta futuurisesta käytöstä, jossa prosessin lopputulosta ei verrata puhehetkeen vaan hahmotetaan tilanne, jossa asiointi tulevaisuudessa syntyy tai ilmestyy olemaan kuvatonlaisena: esimerkin puhuja ei mieti puheena olevaa henkilöä joka hetki, mutta kun miettii, hän tuntee kiitollisuutta. Päätymisen muutosverbien yhteydestä stabiilia tilaa ilmaisevien verbien yhteyteen on merkinnyt *saama*-verbille yhtä askelta eteenpäin tiellä, joka on johtanut kohti futuuriksi kieliopillistumista.

Joissakin tapauksissa puhujan valinta stabiilin tai muutosta ilmaisevan infinitiivin välillä synnyttää pelkästään painotuseron¹³ (esimerkit EKSS:n): *uuel aastal saavad töönormid suuremad olema / suurenema* 'tulevana vuonna työnormit tulevat olemaan suuremmat / suurenemaan'. Virossa kolmanteen persoonaan tai kokonaiseen asiointilaan kohdistuvaa direktiiviä eli jussiviä käytetään paljon (vrt. Erelt ym. 1993: 37). Jussiivilmauksissa *saama* kielentää hurskaiden toiveiden ja kirousten tulevaisuusviittauksen: *Ärgu saagu su silmavesi lõppema!* 'toivottavasti sinulla kyyneliä riittää'.

Maailman kielten futuurit kehittyvät yleisen käsityksen mukaan intention väli-vaiheen kautta (Bybee, Perkins & Pagliuca 1994: 279–280; Hilpert 2008a: 67–69). Intention on myös suomen *pitää*-futuurin esikuvana olleen ruotsin *skall*-futuurin lähtökohta. *Skola*-verbi on nykykielessäkin intentionaalisen modaalisuuden keskeisin ilmaisin (Teleman, Hellberg & Andersson 1999: 282–284). *Saama*-futuuri on pikemmin ennustus kuin aikomus. Hilpert (2008b) on tehnyt vastaavan huomion ruotsin

12. Vastaavan merkityksen (ilman infinitiiviä) tuottaa *tulema*: *Milline tuleb ilm aastavahetusel?* 'Millainen sää on vuodenvaihteessa?'. Kyse voi tässä tapauksessa toisaalta olla metaforisesta ajassa liikkumisesta, joka on käsitteistetty niin, että puhuja on kiintopiste ja sää häntä kohti etenevä muuttuja (vrt. Langacker 2008: 70). Tällöin lähtökohta olisi pikemmin COME- kuin BECOME-konstruktio.

13. EKSS esittää lauseet parafraaseina, vaikka niihin saattaa sisältyä myös tosiasiallinen merkitys-ero (riippuen siitä, tulkitaanko ajan ilmaus *uuel aastal* lauseen propositionaaliseen vai modaalistemporaaliseen ainekseen kuuluvaksi).

komma att -futuuri, ja hän ehdottaa kieliopillistumispolkua *LIIKE > INKOATIIVISUUS > FUTUURI*, jonka lähtökohtana on liike jotakin kohti (vrt. *SAADA* -verbin vanha merkitys 'tulla') ja joka pohjautuu intention sijaan 'aloittamisen' merkitykseen. Tulos perustuu laajaan korpusotantaan, joka osoittaa, että *komma att* -futuuri ei vanhastaankaan ole suosinut persoonallisia ja intentionaalisia subjekteja.¹⁴ Nykysuomen *tulee tekemään* -ilmaustyyppi näyttää edustavan samanlaista futuurinmuodostusta kuin viron *saama + V_{ma}*.

Tässä esitettyjä pohdintoja mielessä pitäen tarkastelen seuraavassa luvussa Wastne Testamentin *saama + V_{ma}* -futuuria proposition edustaman aspektin sekä subjektin intentionaalisuuden näkökulmasta.

5 Wastne Testamentin *saama + V_{ma}* aspektuaalisena futuurina

Wastne Testamentin Luukkaan evankeliumin *saama*-futuuri toteutuu kolmenlaisissa konstruktioissa, jotka voisivat edustaa sen kieliopillistumisen eri asteita, mikäli kääntämisestä aiheutunut intensiivinen kontaktivaikutus ei olisi sysännyt niitä kaikkia kielen samanaikaisesti. Omia aikojaan kieliopillistumiskehitys olisi luultavasti edennyt subjektin referentin joksikin tulemisesta stabiilin tilan alkamisen kautta intentionaalisen toimijan tulevaisuudessa suorittamaan tekoon. Näitä kolmea vaihetta edustavat seuraavassa konstruktio, jotka olen nimennyt *FUTUURIN ESIASTEESI*, *FUTUURIN KESKIASTEESI* ja *TÄYDEKSI FUTUURIKSI*.

FUTUURIN ESIASTETTA edustavat ilmaukset, joissa subjektin referentin ominaisuudet muuttuvat. Ne ovat esimodaalisen *BECOME*-konstruktion¹⁵ perillisiä, joiden tie futuurin apuverbiksi on saanut alkunsa ketjuuntumisesta *MA*-infinitiivin kanssa. Konstruktioille on tyypillistä, että subjektin referenttiä kohtaa muutos. Useasti infinitiivinä on silloin *olema* (esim. 7). Tämän luvun esimerkeissä on tarkoituksenmukaisinta esittää ensin Wastne Testamentin käännösratkaisu.

- (7) Sest kä vähämb om teije kike seast / *sesamma sahb suhr ollema*. (Luuk. 9:48, WT)
Sillä joca vähin on teidän keskenän / *hän tule suurimmaxi*. (B)

Tyyppin periferiassa on ilmauksia, joissa subjektia luonnehditaan sen toiminnan kautta. Tämä merkitsee sitä, että konstruktio sallii infinitiivin paikalle *olla*-verbin lisäksi muitakin verbejä, kunhan ne tavalla tai toisella kuvailevat subjektin muuttuvaa tilaa tai ominaisuuksia. Subjektin referenttiä koskeva muutos, kontrasti puhehetken ja tulevaisuuden välillä, kuitenkin säilyy. Se käy ilmi myös seuraavasta esimerkistä:

14. Samansuuntaisen arvion suomen *tulee tekemään* -konstruktiosta esittää Miia Karttunen (2018: 93): rakenne suosii 3. persoonan muotoja eikä tunnu luontevalta puhujan oman tulevan toiminnan ilmaisussa. Karttusen puhutun kielen aineistossa sitä esiintyy tuskin lainkaan.

15. Myös leksikaalinen konstruktio *saama + N_v*, jossa päämäärää merkitään translatiivilla, on WT:ssa yleinen: *Sis walwke nühd / nink palleke eggal Ajal / et teije ausasz saisse* 'valvokaa siis ja rukoilkaa jatkuvasti, jotta tulisitte hurskaiksi' (Luuk. 21:36).

- (8) Önsa ollete / kumma nühd ikkete: Sest *teije sahde nahrma*. (Luuk. 6:21, WT)
Autuat oletta te / jotca itkettä: sillä *teidän pitä nauraman*. (B)

Saama-verbillä on muistona alkuperästään 'onnistumisen' konnotaatio, joka on niin vahva, että kovasta onnesta puhuttaessa sen sijasta käytetään tavallisesti verbiä *jääma* (esim. *laps jäi haigeks*; Habicht & Tragel 2014: 836). Ilmiö on nähtävissä esimerkissä 9, jossa subjektin referentin ei-toivotun tilanmuutoksen ilmaisemista ei ole jätetty pelkääntään *saama*-verbin varaan. Samalla *saama* on vapautunut muutosverbin tehtävästä herättämään kuulijassa futuuritulkinna.

- (9) sinna saht keeletummasz jähma (Luuk. 1:20, WT)
sinä tulet mykäxi (B)

Aina *saama*-verbillä ilmaistu muutos ei koske subjektin referentin sisäisiä tai ulkoisia ominaisuuksia tai luokkaan kuulumista vaan hänelle luonteenomaista toimintaa. Ulkopuolelta tarkasteltuna subjektin referentille tyypillinen toiminta luonnehtii häntä ja tulee hänen ominaisuudekseen. Esimerkki 10 ilmaisee metaforan avulla, että kalastajasta on tulossa saarnaaja.

- (10) Errapeljako: Sest Ajast sahani saht *sinna Innimissi pühdmä*. (Luuk. 5:10, WT)
älä pelkä / tästedes *sinä saat ihmisiä*. (B)

FUTUURIN KESKIASTETTA edustavat Wastne Testamentissa ilmaukset, joissa infinittiin ilmaisema asiointila kokonaisuutena ilmestyy olemaan puhehetkeä myöhempänä ajankohtana. Kyseessä on BECOME-verbien laajennettu futuurinen käyttö (vrt. Dahl 2000; ks. luku 4), joka ilmaisee kuvatun asiointilan ilmestyvän olemattomuudesta tulevaisuuden hetkenä säätilan tavoin. Esiasteelle tyypillinen subjektin referenttiä koskevan muutoksen ja nykyhetken vertaamisen merkitys jää taka-alalle; puhuja ei näe tarpeelliseksi kielentää sitä. Esimerkin 11 *palkka* reaalistuu vasta tulevaisuudessa, kuten myös aistein havaittavissa oleva tilanne esimerkissä 12.

- (11) Sis sahb teije Palk suhrollema (Luuk. 6:35, WT)
nijn teidän palckan on suuri (B)
- (12) Ent *kui teije sahde näggema* Jerusalemmi Söawäest ümbrepihritu ollewat / sis teedke et temmä Errahäetaminne om lähünü. (Luuk. 21:20, WT)
COsca te näettä Jerusalemin sotawäeldä pijritettävän / njn tietkät että hänen pericatons on lähestynyt. (B)

Esimerkin 13 ennustuksessa kuvataan kahta tapahtumaa, jotka syntyvät olemattomuudesta. Sekä viron- että suomenkielisessä versiossa eksistentiaalilause aluksi esittelee kaksi entiteettiä (*Röhm nink häh Meel/ilo ja ihastus*) uusina. Uudessa kirkko-raamatussa (1992) kohta kuuluu *Ilo ja riemu täyttävät sinut*.

- (13) Nink sul sahb ollema Röhm nink häh Meel / nink paljo saha henda temmä Sündmissesest röhmustama. (Luuk. 1:14, WT)
Ja sinulle tule ilo ja ihastus / Ja monda iloidzewat hänen syndymisestääns. (B)

Jakeen jälkiosassakaan ihmisten mielentilaa ei verrata puhehetkiseen. Nykyhetkeä olennaisempi näyttää olevan se tapahtuma tai merkkipaalu ajassa (tässä lapsen syntymä), jonka jälkeen olosuhteet eivät ole entiset.

Subjektin referentin siirtymistä muutoksen tilasta pysyvään tilaan ilmaisee seuraava *saama*-futuurin esimerkki:

- (14) Nühd Üllestössemissen / *kenk Naine es temmä* neide seast *sahb ollema?* (Luuk. 20:33, WT)
Kenengä sijs ylösousemises heistä se waimo on? (B)

Taustana on kertomus, jossa sama nainen on elämänsä aikana perinteen mukaisesti joutunut vuorotellen seitsemän veljeksensä vaimoksi (*Eesmänne wöt Naist – – Nink töine wöt sedda Naist – – Nink kolmas wöt tedda. Nida kah kik seitze* 'Ensimmäinen otti naisen vaimokseen, ja toinen otti hänet, ja kolmas otti hänet. Ja samaan tapaan kaikki seitsemän'). Kysyjää kiinnostaa, kenen vaimona nainen viettää ikuisuutensa. Olosuhteiden muututtua olennaisesti ylösousemuksessa kyse ei ole enää vain subjektin referentin aviostatuksesta vaan kaikkien asiaan osallisten tilasta.

Luukkaan evankeliumin 21. luku sisältää lopun aikojen ennustuksen, jolle on tyyppillistä subjektin referentin tilanmuutosten ja tulevaisuuden stabiilien olotilojen luetteleminen vuorotellen ja limittäin. Esimerkin 15 *meri* ja *aallot* alkavat pauhata, kun taas *maanjärjestykset* ovat olemassa vasta sitten, kun ne aktuaalistuvat. Tekstin luettelomainen kokonaisuus on näin voinut juurruttaa jälkimmäistä, futuurin keskiastetta edustavaa konstruktiota käyttöön.

- (15) Nink *suhre Mah Wärrisemisse saha ollema* mitman Paigan
– – nink *Merri nink Wee Woo saha mürrirema* (Luuk. 21:11, 25, WT)
Ja *suuret maan wapistuxet pitä joca paicas tuleman*
– – Ja *Meri ja Allot pitä pauhaman*. (B)

Keskiasteen futuureille on ominaista, että ne määrittävät stabiilien asiaintilojen aikasuhteita. Asiaintila on ymmärrettävä laajasti: se saattaa sisältää myös habituaalista toimintaa. Esimerkissä 16 subjektin referentti ilmestyy maailmaan tiettyjen ominaisuuksien kantajana, eikä käsitteistykseen sisälly tulevaisuuden asiaintilan vertaamista nykyiseen (vrt. esim. 10).

- (16) Wihna nink wäggewät Johki ei saha temmä mitte johma (Luuk. 1:15, WT)
Wijna ja wäkewätä juoma ei hän juo (B)

Habituaalisuuden suojassa keskiasteen futuuria edustaviin Wastne Testamentin lauseisiin on voinut tulla sellaisen toiminnan kuvauksia, joka kertaluonteisena olisi aktii-

vista ja intentionaalista. Habituaaliset lauseet voivat esimerkiksi sisältää suoria objekteja. Toiminnan aspektuaalinen laatu kontekstin kokonaisuudessa on ylipäätään tässä tarkastelussa infinitiivin muodollista transitiivisuutta tai intransitiivisuutta merkittävämpi tekijä.

Esimerkin 17 ensimmäinen *saama* edustaa futuuria, toinen kuuluu idiomaattiseen ilmaukseen *hukka saama* 'joutua kadotukseen'. Virginiusten teksteissä *saama*-verbi saattaa esiintyä ongelmitta samassa lauseessa sekä temporaalisessa että leksikaalisessa merkityksessä.

- (17) Enge kui teije hendä ei parranda / sis *sahde kik nida hukka sahma*. (Luuk. 13:5, WT)
 waan ellet te paranna teitän / nijn *te caicki näin huckan tuletta*. (B)

Lutherin (Bibel 1546) vastine esimerkille 17 kuuluu *Sondern so jr euch nicht bessert, werdet jr alle auch also vmbkomen*. Virontaja ei ole luottanut siihen, että *hukka saama*-sanaliiton muutosverbi riittää futuurisuuden merkiksi vaan on lisännyt lauseeseensa varsinaisen futuurin apuverbin mekaanisesti saksan mallin mukaan. Ratkaisu poikkeaa Biblian vastaavasta.

Wastne Testamentissa *saama* esiintyy myös TÄYTTÄ FUTUURIA edustavissa konstruktioissa, joissa lauseen sisältämä propositio ei ilmaise stabiilia tilaa vaan intentionaalisen agentin aktiivista, ei-habituaalista toimintaa. Infinitiivi voi tällöin olla transitiivinen (esim. 18 *võtma*) tai intransitiivinen (esim. 18 *tulema*). Kyse on kertaluonteisesta toiminnasta, ja propositio on aspektiltaan rajattu. Tyyppi on Wastne Testamentissa yleinen, ja sen infinitiivi on usein passiivissa (esim. 19), jolloin subjektin asemaan nousee patientti.

- (18) – – *kä Jummalä Rikkust ei sah wasta wõtma* kui Latz / *se ei sah: sinnä sisse tullema* (Luuk. 18:17, WT)
 – – *joca ei ota Jumalan waldacunda* nijncuin lapsi / *ei hän sinne taida tulla*. (B)
 (19) *kik sah teüdetäma* / mes Proweete läbbi om kirjotetu sest Innimisse Pojast. (Luuk. 18:31, WT)
caicki pitä täytettämän cuin Prophetailda ihmisen Pojasta kirjoitetut owat (B)

Omista intentioista on luonnollisempaa puhua kuin toisten. Esimerkissä 20 puhuja ilmaisee intentiotaan 1. persoonassa tuoden kieltomuodolla esiin lupauksen olla toimimatta kuvatulla tavalla.

- (20) Sest minna ütle teile / *et minna ei sah ennämb sest Wihna Puh Wiljast johma* / senni kui Jummalä Rikkus tulleb. (Luuk. 22:18, WT)
en minä juo wijnapuun hedelmäst / ennen cuin Jumalan waldacunda tule. (B)

Saama + V_{ma} ilmaisee, että infinitiivillä ilmaistu toiminta saatetaan alkuun, mutta ei ota kantaa siihen, viedäänkö se päätökseen. *Saama*-futuurin resultatiivinen muoto hyödyntää passiivista konstruktiota: rakenteessa *saama* + *saama* + V_{tud} ensimmäinen

saama on temporaalinen, toinen aspektuaalinen. Tällaisia muodosteita on Wastne Testamentin Luukkaan evankeliumissa parikymmentä. Passiivinen partisiippi nostaa aspektiltaan rajatusta tapahtumasta etualalle sen loppuun saattamisen. Esimerkissä 21 Biblia käyttää vastaavasti futuurin merkinä *on tulewa* -fraasia, ja aspektiltaan rajatun *ylönantaa*-verbin preesens ilmaisee, että toiminta viedään päätökseen asti. Lutherin saksannos (Bibel 1546) koostuu periaatteessa samoista morfologisista aineksista, joskin ilman satelliitin tulosijaa, joka Wastne Testamentissa on translatiivi (*antuls*; ks. lukua 2): *Denn des menschen Son mus vberantwortet werden in der menschen hende*.

- (21) Sest se *Innimisse Poig sahb sahma erra antus Innimiste Kätte*. (Luuk. 9:44, WT) sillä *tulewa* on / että *ihmisen Poita* (!) *ylönannetan ihmisten käsijn*. (B)

TÄYDEN FUTUURIN konstruktion sisältö piirreristiriita: sen subjekti on intentionaalinen, mutta konstruktion merkitykseltään pikemminkin prediktion kuin intention laajentuma. *Saama*-verbin tausta ja sen futuuristumisen motivaatio näyttää intentionaalisisimmista ilmauksista (esim. 20) pyyhkiytyneen kokonaan pois. Yläsaksan *werden*-futuurin malli on ilmeisesti edistänyt voimakkaimmin juuri TÄYDEN FUTUURIN ilmauksia. Tekemäni huomiot vahvistavat sen Metslangin (1997: 228–229) esittämän käsityksen, että *saama*-futuuri tuli kirjaviroon valmiiksi pitkälle kieliopillistuneena apuverbinä, jossa ei näkynyt merkkejä verbin aiemmista kehitysvaiheista.¹⁶ Kyseessä on esimerkki kontaktikieliopillistumisen alaan kuuluvasta *pivot-matching*-ilmiöstä (vrt. Matras 2009: 240–243): kaksikielinen puhuja ratkaisee käännösongelmia keskittyen konstruktioiden olennaisimpiin piirteisiin ja jättäen osan niiden piirteistä huomiotta. *Saama*- ja *werden*-verbien tapauksessa kääntäjät ovat pitäneet olennaisimpina havaittua leksikaalista vastaavuutta BECOME-merkityksessä sekä siitä kehittyneitä stabiilin tilan verbikonstruktioita. Kun selvästi agenttiiviset subjektit ja intentionaalinen toiminta tulivat *saama*-futuuriin piiriin, siihen liittyvä aspektuaalinen perintö pyyhkiytyi pois pakollisten konstruktiopiirteiden joukosta.

TÄYDEN FUTUURIN konstruktioiden vierasvoittoisuudesta kertoo se, että käsitteistyksessä etualalla ei ole infinitiivillä ilmaistun toiminnan alkaminen kuten FUTUURIN ESIASTEEN ja KESKIASTEEN FUTUURIN tapauksissa. Esimerkiksi profetioiden täyttyminen esimerkissä 19 on nähtävä kokonaisuutena, ja vironkielinen käännös on puhdas tulevaisuudenennustus vailla 'alkamisen' painotusta.

Luukkaan evankeliumin 16. luvun 13. jakeen kohdalla kääntäjät ovat joutuneet haastavan tehtävän eteen. Lutherilla (Bibel 1546) jae kuuluu *Kein Hausknecht kan zweien Herrn dienen, Entweder er wird einen hassen, vnd den andern lieben, Oder wird einem anhangen, vnd den andern verachten. Jr koennet nicht Gott sampt dem Mammon dienen*. Kustaa Vaasan Raamatussa (GVB) käytetään tässä kohdassa *skall*-apuverbiä (*Ty antingen skal han hata then ena* – –). Agricola, samoin kuin Biblia ja Piibli Ramat, ei käytä apuverbiä lainkaan. Wastne Testament pitää kiinni *werden*–*saama*-vastaavuudesta:

16. Käytän itse (Elsayed 2017: 205–209) kielikuvaa "auksiriaaliloikka" siitä ilmiöstä, että myös Agricolan *pitää*-futuurit olivat valmiiksi pitkälle kieliopillistuneita niiden ilmestyessä suomenkielisiin teksteihin.

- (22) Ützik Sullane ei woi katte Essandid orjata. Sest echk *temmä sahb ütte wichkama / nink töist armastama*: Echke *sahb ütte pohle jähmä / nink töist errapölgma*. Teije ei woi Jummalat orjata nink Mammonit. (Luuk. 16:13, WT) Ei yxikän palwelia taida cahta Herra palwella / sillä taicka *hän yhtä wiha / ja toista racasta / eli yhdes hän kijnnirippu / ja toisen ylöncadzo*. Et te taida palwella Jumalata ja Mammonat. (B)

On selvää, että *saama* + V_{ma} on päätynyt Wastne Testamentin jakeeseen kääntäjien noudattaman sanasanaisen käännöskäytännön seurauksena. Silti voidaan kysyä, minkä tulkinnan verbirakenne aktivoi lukijoissa ja kuulijoissa. Katkelma alkaa yleispätevällä väitteellä: ei ole mahdollista palwella kahta herraa. Tässä vaiheessa Wastne Testament siirtyy yleisestä yksityiseen: jos joku kuitenkin yrittää niin tehdä (tämä ei ole ilmi pantuna, mutta kuulija pystyy eläytymään tilanteeseen), siitä seuraa, että hän *alkaa* vihata toista eli siirtyy vihaamisen mielentilaan, josta aukeaa futuurinen tulkintamahdollisuus. Esimerkki ilmentää sitä, miten monifunktioniset tempusta, aspektia ja modaalisuutta ilmaisevat verbit olivat jostakin näkökulmasta aina sopivia käännösvastineita. Futuuritulkinta on yksi tarjokas, koska siitä ei useimmiten ole tulkinnan kannalta haittaakaan, ja tarkastelupistettä siirtämällä mikä tahansa ajankohta on tulkittavissa tulevaisuudeksi.

6 PITÄÄ- ja saama-futuurien elinkaari

Vanhassa kirjasuomessa *pitää*-futuuri oli niin yleinen, että siitä tuli suorastaan uskonnollisen genren tunnusomainen piirre: *Sinun pite heite raudhaisel Waltical serckemen / ia ninquin Sauisenastian heite murendaman* (Ps. 2:9 Agricolan mukaan; A-III: 216⁷). Aivan vastaavaa käyttöä on sen virolaisvastineella. Siteerattu kohta kuuluu Piibli Ramatissa *Sa pead neid russuks peksma raud-keppiga, kui pottiseppa riistad pead sa neid katki wiskama*. Saarnastuolista performatiivisena kajahtanut lausuma hyödyntää *pitää*-verbin monifunktionisuutta ilmaisemalla samaan aikaan deonttista pakkoa, evidentiaalisuutta ja tulevaisuudenennustusta rajautumatta silti puhtaasti niistä yhteenkään (esim. Törnudd-Jalovaara 1984: 42; Laitinen 1992: 234–235). Tätä Raamatun kielessä hyvin yleistä ilmaustyyppiä on luonnehdittu futuuris-modaaliseksi, ja Elisabeth Törnudd-Jalovaara (1985: 176–177) on katsonut sen modaalisuuden olevan episteemistä laatua (ks. viron vastaavasta *saama*-futuurista Habict 2001). Futuurimerkitys olisi näissä hyvin frekventeissä tapauksissa rinnakkainen, jopa toissijainen.

Vaikka ruotsin kielen kontaktivaikutus on kiistatta ollut futuurisen *pitää*-konstruktion välittömänä motivaationa, konstruktio on perinyt semanttiset ominaisuutensa viime kädessä laajentumana *pitää*-verbin omasta länsimurteisesta käytöstä – joka toki oli pitkäaikaisen naapurisuuden tuloksena saanut ruotsista vaikutteita jo aikaisemmin-

17. Kyseinen kohta kuuluu Bibliassa näin: *Sinä särjet heitä rautaisella waldicalla / ja nijncuin sawisen astian heitä murennat*.

kin (Ikola 1949: 244–245; Elsayed 2017: 180–184). Ennalta määräämisen ja varmuuden merkitykset ovat PITÄÄ-verbin deonttisesta alkuperästä juontuvaa käännösprosessin sivutuotetta, mutta tekstien luonteen vuoksi ne sopivat hyvin kääntäjien tarpeisiin. Tästä syystä *pitää*-futuurin lisäksi kirjasuomessa käytetään joskus *tahtoa*-futuuria erityisesti sellaisissa intention ilmauksissa, joissa ajalliseen myöhemmyyteen ei liity pakkoa (vrt. Ikola 1950: 205), esimerkiksi *Mine tadhon olla henen Isens / ia hänen pite oleman minun Poican* (Agricolan Uuden testamentin esipuheesta).

Murteissa PITÄÄ-futuuri on erikoistunut toisaalta moraalissäätöjen ja sosiaalisen kontrollin, toisaalta ennustusten ja taikojen rituaaliseen ilmaisuun (Laitinen 1992: 232–237). Nyky-yleiskielessä se on harvinainen, ja jopa kirkko on lähes kokonaan luopunut siitä Raamatun ja jumalanpalvelustekstien uudistamisen yhteydessä.¹⁸ *Pitää tekemään* -ilmaustyyppin voi edelleen tavata esimerkiksi saduissa ja loitsuissa, mutta sen sijasta neutraaleissa diskursseissa käytetään tulevaisuuden viittaamassa esimerkiksi *tulee tekemään* -rakennetta.

Wastne Testamentissa runsaasti esiintyvä *saama*-futuuri oli virossa yleinen 1600-luvulla. Sitä suosi kirjoituksissaan esimerkiksi tallinalainen pastori ja grammatikko Heinrich Stahl.¹⁹ Kieliopissaan hän esittelee sen yhtenä viidestä aikamuodosta (Stahl 1637:11). Erikoista on se, että infinitiivi voi Stahlin mukaan olla myös DA-tyyppiä.

Saama-verbin futuurikäytön taustalla on nähty Lutherin teosten yläsaksan *werden*-modaaliverbin vaikutus. Alasaksan *sollen*- ja *wollen*-pohjaiset futuurit taas käännettiin kirjavirossa *pidama*- tai *tahtma*-verbiä käyttämällä. (Habicht 2001: 269–272.) Mieltymykset olivat samaan aikaan käyttäjäkohtaisia: 1600-luvun auktoista Georg Müller suosi teksteissään *pidama*-futuuria. *Saama*-futuurin esiintyvyys romahti Münchenin käsikirjasta 1694 alkaen. Sittemmin *pidama*-futuuri sekä indikatiivin preesens ottivat sen paikan tulevaisuuden ilmaisimina. (Kilgi 2010: 169.) Piibli Ramatissa *saama*-futuuri esiintyy vain harvoin, mutta konstruktio koki vielä uuden suosion nousun korkeaa tyyliä tavoittelevissa käännösteksteissä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa (Tragel & Habicht 2017: 32).

Saama-futuuri on nykyvirossa produktiivinen ainakin *olla*-verbin yhteydessä (*konsert saab olema tore* 'konsertti tulee olemaan mukava'). Se on rajautunut tulevaisuuden stabiilien tilojen merkiksi, mutta samalla se on muuttunut vähemmän yleiseksi (Penjam 2008: 264–267). Toisaalta on nähty merkkejä siitä, että sen käyttöala olisi vähitellen laajenemassa myös dynaamisempiin verbeihin (Tragel & Habicht 2017: 35; Erelt 2017: 138–139).

Futuurikonstruktioissa on tunnistettu vieraan kielen käännösvaikutus, eivätkä kielenhuoltajat ole aina katsoleet niitä hyvällä. Vaikka näkemykset ovat käytännöllistyneet, indikatiivin preesens on molemmissa kielissä edelleen ensisijainen tulevaisuuden viittaamisen keino. Kielitoimiston ohjepankki (Aikamuotoja: tuleva aika /

18. Kuitenkin vainajaa siunattaessa sanotaan edelleen *maaksi pitää sinun jälleen tulla*. *Pitää* on säilretty, vaikka konstruktioon alkuaan kuulunut MA-infinitiivi on saanut väistyä.

19. Kyse ei siis ole mistään etelävirolaisesta erikoisuudesta, vaikka tässä esiin nostettu WT tartonmurteinen onkin.

ohje 657) neuvoo: ”Tulevan ajan ilmauksissa käytetään suomessa tavallisesti preesensmuotoista verbiä, kuten *on, teemme, tehemme*. Tulevan ajan merkitys on yleensä tulkittavissa lauseyhteydestä”. Virossa *saama*-futuurin käyttöä pidetään turhana silloin, kun tulevaisuusviittaus käy selväksi kontekstista tai kuvatun tekemisen perfektivisestä luonteesta (Metslang 2003: 39). Itämerensuomalaisten kielten futuurit ovat vain harvoissa tilanteissa pakollisia. Vanhojen kirjakielten harhautumista tältä linjalta on pidetty käännösprosessien ei-toivottuna vaikutuksena. Tätä taustaa vasten on kiinnostavaa, ettei ruotsin ja saksankaan kieliopillisen futuurin olemassaolo ole tutkijoiden mielestä kiistatonta. Esimerkiksi Törnudd-Jalovaara on omistanut useita artikkeleitaan (esim. 1984, 1985) ruotsin *skall*-apuverbille ja pyrkinyt osoittamaan, että sen futuuriisuus on aina modaalisuuden värittämää ja että ruotsissakin tulevaisuuteen viittaamisen pääasiallinen väline on preesens.

Nykyteorioiden ja -tutkimuksen valossa on selvää, että PITÄÄ- ja *saama*-futuurit eivät tulleet suomen ja viron kirjakieliin pelkästään vieraista kielistä mekaanisesti kopioimalla. Molemmissa kielissä on runsaasti lingvistisiä aineksia, jotka sopivissa olosuhteissa olisivat voineet kehittyä futuurin ilmaisuaineiksi. Tällaisia ovat nesesiiivisten ja inkoatiivisten verbien lisäksi esimerkiksi liikeverbit, progressiiviset verbimuodot tai tahdon ilmaukset. Sitä paitsi kyse ei ole vain parina vuosisatana tapahtuneesta erityisen intensiivisestä käännösvaikutuksesta, vaan lainaamista ja kopioimista on täytynyt tapahtua molempiin suuntiin vuosisatojen ajan kaksikielisten puhujien välityksellä. Esimerkiksi länsimurteisen *pitää*-verbin on katsottu käyttökäyttöidensä puolesta muistuttavan enemmän ruotsin *skola*-verbiä kuin itämurteista vastinetaan (Laitinen 1992: 264–265). Toisaalta kuvaa saattaa vääristää se, että futuurit ovat relatiivipronominien ja artikkeleiden ohella kieliopillisista aineksista herkimpiä lainautumaan kontaktitilanteissa (Heine & Kuteva 2005: 265). Lainauduttuaan ne ovat myös helposti havaittavissa ja jäljitettävissä. Siksi ne saavat kontakti-ilmiöinä verrattain paljon huomiota, vaikka samaan aikaan mahdollisesti jopa suurin osa kontaktikieliopillistumisesta jää piiloon (mts. 47, 261).

Kielialue, *Sprachbund*, paitsi lähentää naapurikieliä toisiinsa myös loitontaa niitä geneettisistä sukulaisistaan (Aikhenvald 2006: 11). Uudet kieliopilliset kategoriat syntyvät kontaktitilanteissakin omakielisistä aineksista, mutta naapurikieli saattaa vaikuttaa voimakkaasti siihen, mitkä tarkoitukseen sopivista vaihtoehdoista otetaan käyttöön. Vaikka sekä suomessa että virossa oli useita tarjokkaita futuuriksi, ei ole sattumaa, että kirjasuomi sai juuri aikomuspohjaisen ja kirjaviro sen oheen aloittamis pohjaisen futuurin.

7 Kokoavaa tarkastelua

Ftuurin ilmaisemista vanhassa kirjasuomessa ja -virossa on tutkittu melko paljon. Tässä artikkelissa näiden tutkimusten tuloksia on tarkasteltu vertaillen uuden näkökulman toivossa. Tarkastelu paljastaa lähisukukielistä kaksi lähtökohdiltaan erilaista futuurityyppiä, jotka saavat tukea kieliopillistumisteoriasta ja joiden käytöstä vanhat evankeliumitekstit antavat melko selvän kuvan.

Ruotsin *skall-* ja saksan *werden-*futuurit, joiden piirteitä PITÄÄ- ja *saama-*futuureissa on nähty, ovat perusteiltaan erilaisia: edellisen lähtökohtana on intentio, kun taas jälkimmäinen 'tilaan siirtymisenä' edustaa aspektuaalista futuuria. Kirjakielen vakiintuessa sekä suomeen että viroon on kohdistunut tavallista voimakkaampaa germaanisten kielten vaikutusta, joka ei modaaliverbien osalta ole ollut symmetristä. Ruotsin pitkäaikainen vaikutus suomeen ja saksan vaikutus viroon ovat saattaneet osaltaan liikauttaa lähisukukielten TAM-järjestelmiä etäämmäs toisistaan. Vanhan kirjaviron omaleimainen *saama-*futuuri on tästä konkreettinen merkki. Saksan *werden-*futuuri on aspektuaalisen tyyppin futuureille poikkeuksellisesti säilyttänyt perifrastisuutensa, ja Stahlin, Virginiusten ynnä muiden käännösratkaisu oli osaltaan edistämässä tyyppin vakiintumista kirjaviroon.

*Saama-*verbin kieliopillistumispolun (kuvio 1 s. 199) perusteella on ymmärrettävää, miksi kukaan vanhan kirjasuomen auktoista ei tarjonnut SAADA-futuuria suomeen: ei vain futuuri, vaan polun koko muuttumishaara (BECOME-konstruktio) käytännössä puuttuu suomesta, jossa vastaavat tehtävät ovat suurimmalta osin siirtyneet *tulla-*verbille.²⁰ Tempusanalogian seurauksena futuuri-tehtäviin valikoitui vanhassa kirjasuomessa lounaismurteen konstruktio *pitää tekemän*, joka samalla sai vähän väkinäisesti kannettavakseen ruotsin *skall-*futuurin intentionaalisuuden.

Koska kontaktivaikutus nopeutti *saama-*futuurin luonnollista kieliopillistumiskehitystä vanhassa kirjavirossa, on tarkastelemassani Wastne Testamentin evankeliumitekstissä periaatteessa nähtävissä sen kaikki kehitysvaiheet subjektin referentin kokemasta muutoksesta stabiilien tilojen kautta intentionaalisen toimijan tulevaisuudessa suorittamaan toimintaan. Pisimmälle vietyinä *saama-*futuurin inkoatiivinen, infinitiivillä ilmaistun toiminnan alun etualaistava erityislaatu on kadonnut ja konstruktio on käytännössä pakollinen. Myös *pitää-*futuuri näyttyy vanhoissa suomenkielissä teksteissä valmiiksi pitkälle kieliopillistuneena.

Nykyisin PITÄÄ-futuurilla on tuskin lainkaan käyttöä. *Saama-*futuuri sinnittelee mutta selvästi rajoittuneempana kuin parhaina päivinään.

Lähteet

Aineslähteet

A-II = Mikael Agricolan teokset: 2, Se Wsi Testamenti. Ks. Vanhan kirjasuomen korpus.

A-III = Mikael Agricolan teokset: 3. Ks. Vanhan kirjasuomen korpus.

GVB = *BIBLIA, på Swensko* 1540–41. Uppsala: Georg Righolff. Evankeliumien osuus verkossa: [https://sv.wikisource.org/wiki/Bibeln_\(Gustav_Vasa\)](https://sv.wikisource.org/wiki/Bibeln_(Gustav_Vasa)) (14.7.2017)

B = *BIBLIA, Se on: Coco Pyhä Ramattu / Suomexi. Pääramattu / Hebrean ja Grecan jälkeen: Esipuhetten / Marginaliain / Concordantiain / Selitösten ja Registerein cansa. Stockholmis / Präntätty Henrich Keisarilda / Anno 1642.* – Ks. Vanhan kirjasuomen korpus.

Bibel, 6. Band, Deutsche Bibel: Evangelien und Apostelgeschichte 1522/46. – Luthers Werke

20. Sivutuotteenaan tutkimukseni tukee sitä kielenoppijoiden käytännön havaintoa, että suomen ja viroon ulkoisesti samannäköiset SAADA-verbit muistuttavat toisiaan vain puolittain.

Full-Text Database. Cambridge: Chadwyck-Healey 2002. <http://luther.chadwyck.co.uk/deutsch/frames/alle/toc?action=byid&id=Z000021347&level=1&DisplayOneVolume=Y> (10.7.2017).

Eesti piiblitõlke ajalooline konkordants. Tallinn: Eesti keele instituut 2013 [päivitetty 15.2.2017]. <http://www.eki.ee/piibel/> (16.7.2017).

Piibel. Vana ja uus testament. Tallinn: Eesti piibliselts 1997. www.piibel.net (10.7.2017).

PR = *Piibli Ramat, se on keik se Jummal Sanna, mis Pühhad Jummal Mehhed / kes Pühha Waimo läbbi juhhatud / Wanna Seädusse Ramatusse Ebreä Kele ja Ue Seädusse Ramatusse Kreka Kele essite on ülleskirjotanud / nüüd agga hopis / Jummal armo läbbi, meie Eesti Ma Kele Essimest korda üllespandud, ja mitme sündsä salmiga ärrasselletud*. – – TALLINNAS / Trükkis sedda Jakob Joan Köler 1739. Aastal.²¹ – Ks. Eesti piiblitõlke ajalooline konkordants.

Raamattu. Helsinki: Kirkon keskusrahasto. <https://raamattu.fi/1992> (30.6.2017).

Vanhan kirjasuomen korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 5.12.2006. http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/vks_coll_rdf.xml (17.7.2017).

WT = *Meije Issanda JESUSSE KRISTUSSE Wastne Testament / Echk Jummal Pöhä Sönnä /- Kumb Perräst ISSANDA JESÜSSE KRISTUSSE Sündmist põhist Ewangelistist nink Apostlist om ülleskirjotetu. Cum Gratia & Privilegio S. R. M. Sueciæ. RIGA / Gedruckt durch Johann Georg Wilcken / Königl. Buchdr. Im Jahr MDCLXXXVI*. – Ks. Eesti piiblitõlke ajalooline konkordants.

Kirjallisuus

AIKHENVALD, ALEXANDRA Y. 2006: Grammars in contact. A cross-linguistic perspective.

– Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *Grammars in contact. A cross-linguistic typology* s. 1–66. Oxford: Oxford University Press.

BYBEE, JOAN – PAGLIUCA, WILLIAM – PERKINS, REVERE D. 1991: Back to the future.

– Elizabeth Closs Traugott & Bernd Heine (toim.), *Approaches to grammaticalization 2. Focus on types of grammatical markers* s. 17–58. Amsterdam: John Benjamins.

BYBEE, JOAN – PERKINS, REVERE – PAGLIUCA, WILLIAM 1994: *The evolution of grammar.*

Tense, aspect, and modality in the languages of the world. Chicago: University of Chicago Press.

DAHL, ÖSTEN 2000: Verbs of becoming as future copulas. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 351–361. Empirical approaches to language typology

20–6. Berlin: De Gruyter Mouton.

EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat*. Tallinn: Eesti keele sihtasutus 2009. <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (15.6.2017).

ELSAYED, DUHA 2017: *Agricolan pitää – nesessiiviverbi kielikontaktin ytimessä*. Turun yli-

opiston julkaisuja. Sarja – ser. C osa – tom. 448. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7028-5>.

ERELT, MATI 2001: Some notes on the grammaticalization of the verb *pidama* in Estonian.

– Mati Erelt (toim.), *Estonian. Typological Studies V* s. 7–25. Tartu ülikooli eesti keele õpetooli toimetised 18. Tartu: University of Tartu.

— 2002: Evidentiality in Estonian and some other languages. – *Linguistica Uralica* 2 s. 93–96.

— 2017: Öeldis. – Mati Erelt & Helle Metslang (toim.), *Eesti keele süntaks* s. 93–239. Eesti keele varamu III. Tartu: Tartu ülikooli kirjastus.

21. Kuva PR:n ja WT:n ensimmäisen painoksen nimilehdestä sisältyy teokseen Paul 1999.

- ERELT, MATI – KASIK, REET – METSLANG, HELLE – RAJANDI, HENNO – ROSS, KRISTIINA – SAARI, HENN – TAEI, KAJA – VARE, SILVI 1993: *Eesti keele grammatika II. Süntaks*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- HABICHT, KÜLLI 2001: Vanhan kirjaviron modaalirakenteista. – Tõnu Seilenthal, Anu Nurk & Triinu Palo (toim.), *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum 7–13.8.2000 Tartu. Pars IV. Dissertationes Sectionum: Linguistica I* s. 268–276. Tartu: Eesti Fennougristide Komitee.
- HABICHT, KÜLLI – PIROJA, PIRET – TRAGEL, ILONA 2014: Eesti võtma-tuleviku lugu. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 60 s. 19–50. DOI:10.3176/esa60.02.
- HABICHT, KÜLLI – TRAGEL, ILONA 2014: Verbiga saama väljendatud leksikaalsed kategooriad ja konstruktsioonid. – *Keel ja kirjandus* 11/2014 s. 826–844.
- HEINE, BERND 1993: *Auxiliaries. Cognitive forces and grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press.
- HEINE, BERND – KUTEVA, TANIA 2005: *Language contact and grammatical change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HILPERT, MARTIN 2008a: *Germanic future constructions. A usage-based approach to language change*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2008b: Where did this future construction come from? A case study of Swedish *komma att* V. – Alexander Bergs & Gabriele Diewald (toim.), *Constructions and language change* s. 107–131. Trends in Linguistics. Studies and Monographs. Berlin: De Gruyter.
- HOPPER, PAUL J. 1991: On some principles of grammaticalization. – Elizabeth Closs Traugott & Bernd Heine (toim.), *Approaches to grammaticalization 1. Focus on theoretical and methodological issues* s. 17–35. Amsterdam: John Benjamins.
- HUUMO, TUOMAS 2002: Mikä kielen mielestä on tuloksellista? – Ilona Herlin, Jyrki Kallio-koski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 534–555. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HÄKKINEN, KAISA 2015: *Spreading the written word. Mikael Agricola and the birth of literary Finnish*. Studia Fennica Linguistica 19. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. DOI: 10.21435/sflin.19.
- IKOLA, OSMO 1949: *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomenkielisessä raamatussa verrattuna aikaisempaan ja nykykieleen. 1, Johdanto. Indikatiivin preesensin ja futuuristen liittomuotojen temporaalinen käyttö*. Turun yliopiston julkaisuja B32. Turku: Turun yliopisto.
- 1950: *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomenkielisessä raamatussa verrattuna aikaisempaan ja nykykieleen. 2, Indikatiivin imperfektin ja perfektin sekä imperfektiin perustuvien liittomuotojen temporaalinen käyttö*. Turun yliopiston julkaisuja B34. Turku: Turun yliopisto.
- 1960: *Das Referat in der Finnischen Sprache. Syntaktisch-stilistische Untersuchungen*. Helsinki: Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia B:121. Helsinki: Suomalainen Tiedeakademia.
- ITKONEN-KAILA, MARJA 1997: *Mikael Agricolan Uusi testamentti ja sen erikieliset lähtötekstit*. Suomi 184. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JOKELA, HANNA – NUMMILA, KIRSI-MARIA 2015: Become-constructions in Finnish and Estonian. Diachronic and contrastive perspectives. – *Linguistica Uralica* 51 s. 81–99. DOI: 10.3176/lu.2015.2.01.
- KARTTUNEN, LAURI 1971: Implicative verbs. – *Language* 47 s. 340–358.

- KARTTUNEN, MIIA 2018: *No pittää kahttoo. Puhujan tulevan toiminnan ilmausten kielioppia ja pragmatiikkaa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 119. Joensuu: University of Eastern Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2711-8>.
- KILGI, ANNIKA 2010: Tuleviku tulekust. Tulevikulisuse väljendamisest meie esimestes piiblitölgetes. – Ilona Tragel (toim.), *Keele rajad. Pühendusteos professor Helle Metslangi 60. sünnipäevaks* s. 163–185. Tartu: ESUKA–JEFUL 1–2.
- KKV = *Karjalan kielen verkkosanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 18. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2009 [päivitetty 31.1.2015]. http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/kks/kks_etusivu.cgi (27.6.2017).
- Kielitoimiston ohjepankki*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2015. <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi> (8.8.2017).
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2014. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu [päivitetty 28.2.2017]. URN:NBN:fi:kotus-201433, ISSN 2323-3370 (7.8.2017).
- LAITINEN, LEA 1992: *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikka ja kielioppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 569. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LANGACKER, RONALD W. 2008: *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- MASING, UKU 1999: *Eesti vanema kirjakeele lood*. Tartu: Ilmamaa.
- MALCHUKOV, ANDREJ 2009: Incompatible categories. Resolving the present perfective paradox. – Lotte Hogeweg, Helen Hoop & Andrej Malchukov (toim.), *Cross-linguistic semantics of tense, aspect, and modality* s. 13–31. Amsterdam: John Benjamins. DOI: <https://doi.org/10.1075/la.148>.
- MATRAS, YARON 2009: *Language contact*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- METSLANG, HELLE 1997: Eesti keele ja teiste soome-ugri keelte futuurumi arenguid. – *Keel ja Kirjandus* 4/1997 s. 226–231.
- 2003: Keelenõuanne. *Saama-tulevik*. – *Oma keel* 2 s. 34–39.
- MÄGISTE, J. 1936: Eesti saama-futuuri algupäras ja tarvitamiskõlblikkusest. – *Eesti keel* 3/1936 s. 65–92.
- NURMINEN, SALLA 2015: *Lauseen aspektin ilmaiseminen suomen kielessä. Tutkimus olla-, tehdä- ja tulla-verbillisistä tekstilauseista käyttökonteksteissaan*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Sarja – ser. C Osa – tom. 410. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6210-5>.
- PAUL, TOOMAS 1999: *Eesti piiblitõlke ajalugu. Esimestest katsetest kuni 1999. aastani*. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised nr. 72. Tallinn: Emakeele Selts.
- PENJAM, PILLE 2008: *Eesti kirjakeele da- ja ma-infinitiiviga konstruksioonid*. – *Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis* 23. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- REILA, HEIKI 2009: Potentsiaalivormidest eesti piiblitõlgetes. – *Keel ja kirjandus* 8–9/2009 s. 668–678.
- ROSS, KRISTIINA 1999: Kas eesti kirjakeel võinuks kujuneda teistsuguseks? – Maie Kalda & Öne Kepp (toim.), *Mis on see ise? Tekst, tagapõhi, isikupära* s. 9–30. Tallinn: Underi ja Tuglase kirjanduskeskus.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. 1992–2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 56; Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62.

- Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SMIT, MERLIJN DE 2006: *Language contact and structural change. An Old Finnish case study.* Studia Fennica Stockholmensia 9. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- STAHL = *Anführung zu der Esthnischen Sprach, auff Wolgemeinten Rath, und Bittliches Ersuchen, publiciret von M. Henrico Stahlen.* Revall, Druckts Chr. Reusner der älter, in Verlegung des Authoris M.DC.XXXVII. <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:101060> (14.7.2017).
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a cognitive semantics. Volume II: Typology and process in concept structuring.* Cambridge: The MIT Press.
- TELEMAN, ULF – HELLBERG, STAFFAN – ANDERSSON, ERIK 1999: *Svenska Akademiens Grammatik. 4 Satser och meningar.* Stockholm: Svenska Akademien: Norstedts.
- TRAGEL, ILONA 2007: Modaalverbide *saama/saada* ja *võima/voida* vastandkasutus eesti ja soome keeles. – Márta Csepregi & Virpi Masonen (toim.), *Grammatika és kontextus – új szempontok az uráli nyelvek kutatásában.* Eötvös Loránd Tudományegyetem, Finnugor Tan-szék, Budapest, 2004. április 4–7 s. 331–338. Urálistikai tanulmányok 17. Budapest: Eötvös Loránd University.
- TRAGEL, ILONA – HABICHT, KÜLLI 2017: *Saama*-verb grammatilistes konstruktsioonides. – *Keel ja kirjandus* 1/2017 s. 22–40.
- TÖRNUDD-JALOVAARA, ELISABETH 1984: *Det multifunktionella skall.* Meddelanden från institutionen for nordisk filologi vid Uleåborgs universitet B:6. Uleåborg: Uleåborgs universitet.
- 1985: Suomen ja ruotsin futuurista. – *Virittäjä* 89 s. 173–185.
- WIIK, KALEVI 1975: Suomen frekventatiivi ja kontinuatiivi. – *Virittäjä* 79 s. 153–167.

The usage of the Finnish and Estonian verbs SAADA and PITÄÄ as future auxiliaries in early Bible translations

The aim of this study is to compare two grammatical future constructions based on the auxiliaries PITÄÄ ‘seize/hold’ (premodal), ‘must’ (modal) and SAADA ‘get’ (premodal), ‘become’ (only in Estonian), ‘may/be able to’ (modal) used in Old Finnish and Estonian translations of the Gospel of Luke in the Finnish Biblia (1642) and the Estonian Wastne Testament (1686) and Piibli Ramat (1739). The study adopts the framework of Construction Grammar and cognitive semantics, supplemented by knowledge concerning the mechanisms of contact-induced grammaticalization.

Even though these verbs are frequent and multifunctional in both languages, the futures they form differ in motivation. While the PITÄÄ future is the equivalent of an intention-based future comparable with Swedish *skall* or German *sollen*, the SAADA future (only known in Estonian) has grammaticalized from the BECOME branch of the path and has obviously been influenced by the future of the German *werden*. This makes the PITÄÄ future intention-based and the SAADA future aspectual/inchoative. The action or state described by the infinitive is thus highlighted in two different ways: as a whole (PITÄÄ) or emphasising its beginning (SAADA).

However, contact influence was so intense that both verbs appeared as ready, fully grammaticalized tenses in the old texts. In modern Finnish and Estonian, the present tense is still the primary means of referring to the future.

Suomen ja viron PITÄÄ- ja SAADA-verbien käyttö futuurin apuverbeinä varhaisissa raamatunkäännöksissä

Artikkelissa vertaillaan kahta vanhassa kirjasuomessa ja -virossa runsaana esiintynyttä futuurikonstruktiota, PITÄÄ- ja SAADA-futuureja varhaisimmissa raamatunkäännöksissä: suomen osalta Bibilassa (1642) ja viron osalta Wastne Testamentissa (1686 ja Piibli Ramatissa (1739)). Molemmat verbit ovat vanhaa yhteissanastoa ja nykykielissä monifunktioisia sekä leksikaalisessa että modaalisisessa käytössään. Kun varhaiset kääntäjät kehittivät lähtökielten kieliopillisille futuureille vastineita, PITÄÄ ja SAADA päätyivät suomessa ja virossa varsin erilaisten futuurimuodosteiden aineksiksi. Tämä johtuu siitä, että viron *saama*-futuuri on kehittynyt verbin kieliopillistumispolun BECOME-haarasta, joka suomesta puuttuu. Kun Biblian ja Piibli Ramatin intentiopohjainen PITÄÄ-futuuri on saanut vaikutteita ruotsin *skall*- ja saksan *sollen*-futuureista, Wastne Testamentissa runsaana viljelty *saama* + V_{ma} on saksan *werden*-futuurin sukua. Futuurina se on aspektuaalista tai inkoatiivista tyyppiä, mikä tarkoittaa, että se etualaistaa rakenteen infinitiivin kuvaaman toiminnan tai tilan alun.

Käännösvaikutuksen vuoksi molemmat futuurityypit ilmestyivät vanhoihin teksteihin valmiiksi pakollisina. Samalla niiden erityisluonne hämärtyi. Tämä osoitetaan tarkastelemalla kyseisten käännösten Luukkaan evankeliumista poimittuja PITÄÄ- ja SAADA-futuureja. Tarkastelun teoreettisena kehyksenä on konstruktiokielioppi ja kognitiivinen semantiikka ja taustana tieto kontaktikieliopillistumisen mekanismeista.

Kirjakielten ensi vuosisatoina tapahtuneista futuurin juurrutusyrityksistä huolimatta sekä suomessa että virossa tulevaan viitataan edelleen pääasiassa preesensillä.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@utu.fi

Kirjoittaja on filosofian tohtori, joka työskentelee turkulaisessa monikulttuurisuusyhdistyksessä.